



नेपाल सरकार
सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

सिंहदरबार, काठमाण्डौ
(आर्थिक प्रशासन शाखा)

फोन नं. (९७७)- ४२००३१८ Ext-164
Email Address:- account.section@mofaga.gov.np

पत्र संख्या:- २०७७/७८

चलानी नम्बर:- 69

मिति:- २०७८/०५/२२

विषय:- कार्यमूलक लेखापरीक्षण प्रतिवेदनको कार्यान्वयन बारे ।

श्री स्थानीय तहहरू (७५३), सबै

उक्त विषयमा महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट आ.व.२०७६/७७ मा विभिन्न २७ वटा स्थानीय तहहरूको कार्यमूलक लेखापरीक्षण गरी प्रतिवेदन दिने लक्ष्य रहेकोमा विभिन्न १९ वटा स्थानीय तहहरूबाट प्राप्त सूचना र विवरणका आधारमा स्थानीय तहहरूको कार्यमूलक लेखापरीक्षण सम्पन्न गरिएकोले उक्त लेखापरीक्षणबाट यसैसाथ संलग्न आ.व.२०७६/७७ को वार्षिक प्रतिवेदनमा औल्याइएका व्यहोरा एवं विषयहरूलाई गंभीरतापूर्वक लिई आवश्यक सुधार एवं कार्यान्वयन गर्नुहुन यस मन्त्रालयको मिति २०७८/०५/२२ को निर्णयानुसार अनुरोध छ ।

बोधार्थ:-

श्री सूचना प्रविधि शाखा,

सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय:- मन्त्रालयको website मा राखिदिनु हुन अनुरोध छ ।

सिंहदरबार, काठमाण्डौ ।

बाबुराम जवाली
उपसचिव (लेखा)



जानकारी प्राप्त भएको छ । साथै महिनापछि जम्मा हुने गरी खिचेको रु.१० लाखको चेक बाउन्स भएको छ । यसरी नक्कली बैङ्क भौचर पेस गरेको र चेक बाउन्स भएकोमा कुनै कारबाही प्रक्रिया अघि बढाएको छैन ।

उक्त कन्स्ट्रक्सन कम्पनीले २०७५ माघ ६ देखि चैत्र २९ सम्मको पूरै रकम नबुझाएकोले कार्यालयले पुनः नियुक्ति बदर गरेको छ । सो कन्स्ट्रक्सनलाई कर सङ्कलन गर्न नियुक्ति गरेको उल्लिखित अवधिको दिन गन्तीको आधारमा रु.१ करोड ४९ लाख ४५ हजार दाखिला हुनुपर्नेमा रु.६८ लाख ९३ हजार मात्र दाखिला भएकोले बाँकी रु.८० लाख ५२ हजार र सो को व्याजसमेत असुल गरी कर सङ्कलन र बाउन्स चेकसम्बन्धी सम्पूर्ण कार्यको छानबिन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

३२. जिन्सी व्यवस्थापन - आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ को नियम ५०(३) अनुसार जिन्सी निरीक्षण प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि लिलाम बिक्री गर्नुपर्ने मालसामान छ महिनाभित्र र मर्मत सम्भार गर्नुपर्ने भए तीन महिनाभित्र गरी सक्नुपर्ने व्यवस्था छ । केही जिल्ला समन्वय समितिले जिन्सी निरीक्षण नगराएका, जिन्सी निरीक्षण भएको अधिकांश जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालयले प्रतिवेदनअनुसार लिलाम बिक्री तथा मर्मतको कार्य नभएको, अधिकांश जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालयमा हालको दरबन्दीको तुलनामा सवारी साधन, फर्निचर, कम्प्युटरलगायतका जिन्सी सामान आवश्यकभन्दा बढी रहेको अवस्था छ । जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय, दैलेखले साविकको महिला विकास कार्यालयबाट हस्तान्तरण भई आएका ५७ किसिमका जिन्सी सामान आम्दानी नबढेको, जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय, रसुवाले मित्रराष्ट्र चीनबाट प्राप्त निर्माण सामग्रीको हस्तान्तरण र दाखिलाको व्यवस्थित अभिलेख नराखेको एवं जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय, भोजपुरमा ८ मोटरसाइकलमध्ये ४ रातो प्लेटमा रहेका, ६ को ब्लु बुक नभएको एवं ३ जिन्सी खातामा दाखिला नभएको लगायतका व्यहोरा देखिएका छन् । जिन्सी व्यवस्थापनमा थप सुधार गर्नुपर्दछ ।

कार्यमूलक लेखापरीक्षण

स्थानीय तह सञ्चालन तथा व्यवस्थापन

स्थानीय तहले संविधान बमोजिम कानून निर्माण गर्ने, स्थानीय बासिन्दाको माग र प्राथमिकताका आधारमा योजना तर्जुमा गर्ने, आर्थिक स्रोत साधनको अनुमान र सोको दक्षतापूर्ण उपयोग गर्ने, सहभागितामूल विकास निर्माण कार्य सञ्चालन गर्ने र स्वामित्व बोध गराउने, स्थानीय सेवाप्रवाह गर्ने, सार्वजनिक जग्गा संरक्षण, स्थानीय विवाद समाधान गर्ने लगायतका कार्य गरेका छन् । उल्लिखित कार्य सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धमा छनौट गरिएका स्थानीय तहको सञ्चालन र व्यवस्थापन पक्षको कार्यदक्षता मूल्याङ्कन गर्ने लेखापरीक्षणको उद्देश्य रहेको छ । लेखापरीक्षणका लागि २७ स्थानीय तह छनौट गरिएको भए तापनि सूचना माग गरिएकोमा ८ स्थानीय तहबाट सूचना तथा विवरण उपलब्ध नभएकोले १९ स्थानीय तहबाट प्राप्त सूचना विवरण तथ्याङ्कको आधारमा कार्यमूलक लेखापरीक्षण गरिएको छ ।

३३. आवधिक योजना तथा क्षेत्रगत योजना - स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ दफा २४ मा स्थानीय तहले मध्यकालीन खर्च संरचना तयार गरी आवधिक योजना स्वीकृत गर्नुपर्ने, सो बमोजिम वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्नुपर्ने, स्वास्थ्य, शिक्षा लगायतका क्षेत्रगत योजना तयार गर्नुपर्ने, योजना सञ्चालनपूर्व वातावरणीय पक्षको मूल्याङ्कन विश्लेषण गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । लेखापरीक्षणको क्रममा अध्ययन गरिएका १९ स्थानीय तहमध्ये ९ स्थानीय तहले योजना सञ्चालनपूर्व वातावरणीय पक्षको मूल्याङ्कन विश्लेषण नगरेको, ११ स्थानीय तहले आवधिक योजना तयार नगरेको, ५ स्थानीय तहले शिक्षा क्षेत्रको, ६



स्थानीयतहले स्वास्थ्य क्षेत्रको र स्थानीय तहले कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रको योजना तयार नगरेको, ४ स्थानीय तहले लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटलाई कार्यान्वयनमा नल्याएको, ६ स्थानीय तहले प्रकोप व्यवस्थापन योजना र पूर्वतयारीको व्यवस्था नगरेको, १८ स्थानीयतहले भू-उपयोग योजना तयार नगरेको १९ स्थानीयतहले व्यवस्थित बसोवास एवं सहरीकरणसम्बन्धी रणनीति स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गरेको पाइएन । स्थानीय तहको आवधिक योजना एवं विषय क्षेत्रगत विकास योजना तयार गरी लागू गर्नुपर्दछ ।

३४. **दिगो विकास लक्ष्यको स्थानीयकरण-** स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ उपदफा १२ (प्रकरण)च (मा सामाजिक सुरक्षा तथा गरिबी निवारण सम्बन्धी कार्यक्रम स्थानीय तहले सञ्चालन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । लेखापरीक्षणका क्रममा विवरण उपलब्ध गराउने १९ मध्ये ९ स्थानीय तहले गरिबी निवारण सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरेको देखिएन । दिगो विकासका लक्ष्यहरूको स्थानीयकरण गर्ने कार्य १८ स्थानीय तहले गरेको पाइएन । स्थानीय तहको प्राथमिकतामा गरिबीको पहिचान तथा न्यूनीकरणसम्बन्धी क्रियाकलाप सञ्चालन नहुँदा गरिबी निवारणको लक्ष्य हासिलमा कठिनाई हुने देखिन्छ । दिगो विकासको लक्ष्यलाई स्थानीयकरण गरी सोही अनुरूप आवधिक योजना तथा कार्यक्रमहरू निर्देशित हुनुपर्नेमा सो अनुसार हुन सकेको देखिँदैन । जसले गर्दा राज्यको दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धतामा असर पर्ने देखिन्छ । संघ तथा प्रदेश सरकारसँगको सहकार्य तथा समन्वयमा सबै स्थानीय तहहरूले गरिबी न्यूनीकरण सम्बन्धी क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने तथा दिगो विकासको लक्ष्यलाई स्थायीकरण गर्दै अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धता हासिल गर्न ध्यान दिनुपर्दछ ।

३५. **योजना कार्यान्वयन, अनुगमन-** स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ७३ को उपदफा १६ र ७ (मा स्थानीय तहले खर्च गर्ने अख्तियारी र कार्यविधि अन्तर्गत बजेट खर्च गर्दा नियमितता, मितव्ययिता, कार्यक्षमता, प्रभावकारिता ल्याउने गरी बजेट खर्च गर्ने व्यवस्था छ । स्थानीय तहमा प्राविधिक जनशक्तिको अभाव र स-साना धेरै संख्याका योजना कार्यान्वयनका कारण अनुगमन एवं योजनाको जाँचपास गरी कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन तयार गर्न समस्या परेको देखिन्छ । संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा योजना सञ्चालन सम्बन्धमा स्पष्ट कार्यक्षेत्र निर्धारण नभएका कारण एउटै योजनामा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबाट बजेट विनियोजन भै कार्यक्रम कार्यान्वयनमा आएको देखिन्छ । विगतमा संघबाट सञ्चालित योजनाहरू हाल स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएपनि स्थानीय तहले बजेट विनियोजन नगरेका कारण कतिपय योजना अलपत्र अवस्थामा रहेको देखियो । अधिकांश योजना उपभोक्ता समिति मार्फत कार्यान्वयन गरेको र श्रममूलक कार्य गराउनुपर्नेमा जटिल प्रकृतिका हेभी उपकरण प्रयोग गर्नुपर्ने कार्य समेत गराएको देखिन्छ । कतिपय योजनामा उपभोक्ता समितिले कानुनी व्यवस्था विपरीत निर्माण व्यवसायी मार्फत काम गराएको पाइयो । योजना कार्यान्वयनको गुणस्तर सम्बन्धमा स्थानीय जनतामा अन्तरवार्ता तथा प्रश्नावली मार्फत सूचना सङ्कलन गर्दा २३ प्रतिशतले राम्रो, ७ प्रतिशतले नराम्रो र ७० प्रतिशतले मध्यमस्तरको रहेको धारणा राखेका छन् । सञ्चालित योजना तथा कार्यक्रमको अनुगमन तथा निरीक्षण वा निगरानी सम्बन्धमा सोधिएकोमा ३३ प्रतिशतले स्थानीय तहबाट गर्ने गरेको, ३२ प्रतिशतले पदाधिकारीहरू कहिलेकाहीँ निरीक्षण गर्न आएको, ९ प्रतिशतले निरीक्षण अनुगमन नभएको, ९ प्रतिशतले वडावासी जनतामार्फत निरीक्षण हुने र ५ प्रतिशतले जानकारी नभएको धारणा व्यक्त गरेका छन् । तसर्थ सम्बन्धित स्थानीय तहले सम्बन्धित कानूनको परिपालना गरी योजना कार्यान्वयन, नियमित अनुगमन, निरीक्षण एवं फरफारक गर्नुपर्दछ ।

३६. **राजस्व अनुमान र असुली-** स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ दफा ६६ को उपदफा ११ (मा गाउँ । नगरस्थानीय तहमा आयको प्रक्षेपण, सोको सन्तुलित वितरणको खाका तथा बजेट सीमा निर्धारण गर्न स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समिति रहने व्यवस्था छ । स्थानीय तहको राजस्व अनुमान र असुलीको अवस्था परीक्षण गर्दा २०७४।७५ मा १२ स्थानीय तहले रु.२४ करोड ८७ लाख अनुमान

गरी रु.१८ करोड ७६ लाख असुली गरेकोले २०७५/७६ मा रु.२५ करोड ९० लाख अनुमान गरी रु.२६ करोड ६३ लाख असुली गरेकोले अनुमान भन्दा क्रमशः रु.६ करोड ११ लाख १२४.५७ प्रतिशत (घटी र रु.९३ लाख १२.८२ प्रतिशत (बढी असुली भएकोले राजस्व अनुमान यथार्थपरक भएको पाइएन । स्थानीय तहले लगाएको कर, शुल्क सम्बन्धमा सेवाग्राहीलाई सोधिएकोमा ३५ प्रतिशतले अनावश्यक भार बढेको, ६३ प्रतिशतले कर शुल्क ठीकै भएको तर सेवा सुविधा प्रभावकारी हुनुपर्ने र २ प्रतिशतले कर शुल्कनै नलगाएको भन्ने जवाफ दिएका छन् । तसर्थ राजस्व अनुमानलाई यथार्थपरक बनाउनका लागि निश्चित पद्धति र सूत्रमा आधारित रहनुपर्दछ ।

३७. **नागरिक बडापत्र** - सुशासन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन ऐन, २०६४ तथा नियमावली, २०६५ मा सार्वजनिक निकायहरूले प्रदान गर्ने सेवा सुविधा सम्बन्धमा क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक बडापत्र तयार गरी सेवाग्राहीको सन्तुष्टि समेत मापन गर्नुपर्ने लगायतका व्यवस्था छन् । विवरण उपलब्ध गराउने १९ मध्ये ३ स्थानीय तहले नागरिक बडापत्र कार्यान्वयनमा नल्याएको, ६ स्थानीय तहले बडास्तरमा नागरिक बडापत्र नै तयार नगरेको र स्थलगत लेखापरीक्षण गरिएका १ स्थानीय तह बाहेक अन्य कुनै पनि स्थानीय तहले क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक बडापत्र कार्यान्वयनमा ल्याएको पाइएन । त्यसै गरी १८ स्थानीय तहले सेवाप्रवाहलाई व्यवस्थित गर्न टोकन प्रणाली प्रयोगमा नल्याएको र ९ स्थानीय तहले नगर सम्बन्धमा सोधपुछ गर्दा ३२ प्रतिशतले जनप्रतिनिधि, ३४ प्रतिशतले सूचनापाटी वा नागरिक बडापत्र, २२ प्रतिशतले स्थानीय तहका कर्मचारी, ११ प्रतिशतले एजेन्ट मार्फत जानकारी प्राप्त भएको जनाएका छन् । यसैगरी स्थानीय तहमा काम गर्न लाग्ने समयबारे सेवाग्राहीसँग जानकारी माग गर्दा २५ प्रतिशतले एक घण्टा, २६ प्रतिशतले २ घण्टा, २५ प्रतिशतले १ दिन, १८ प्रतिशतले धेरै दिन लाग्ने र १० प्रतिशतले थाहा छैन भन्ने जवाफ दिएका छन् । स्थानीय तहहरूले सञ्चालन गरेका कार्यक्रम र क्रियाकलाप तथा सेवाप्रवाह पारदर्शी, जवाफदेही बनाउन क्षतिपूर्ति सहित नागरिक बडापत्र तयार गरी सेवाग्राही सन्तुष्टि मापन गर्नुपर्दछ ।

३८. **स्वास्थ्य संस्था नियमन**- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ मा औषधि पसल सञ्चालन अनुमति, अनुगमन र नियमन सम्बन्धी प्रावधान, जनरल अस्पताल, नर्सिङ्गहोम निदान केन्द्र तथा अन्य स्वास्थ्य संस्था र क्लिनिक दर्ता, सञ्चालन अनुमति र नियमन सम्बन्धी व्यवस्था छ । अध्ययन गरिएका स्थानीय तहले औषधि पसल, अस्पताल, नर्सिङ्गहोमको दर्ता नवीकरण गर्ने नगरेको, १५ शैया र सोभन्दा कम शैयाका स्वास्थ्य संस्था र औषधि पसल मापदण्ड अनुरूप सञ्चालन भए नभएको अनुगमन एवं नियमन गर्ने गरेको पाइएन । कानुनी व्यवस्था अनुसार संघ तथा प्रदेशको सहकार्यमा स्वास्थ्य संस्था तथा सेवाको नियमन, अनुगमन तथा व्यवस्थापन गर्नुपर्नेमा सो अनुसार उचित अनुगमन नियमन नहुँदा जनताले गुणस्तरीय र भरपर्दो सेवा प्राप्त गर्नबाट बञ्चित हुने अवस्था छ । तसर्थ संघ र प्रदेशसँग प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य गरी अधिकार क्षेत्र भित्रका स्वास्थ्य संस्थाको नियमन गरी स्वास्थ्य सेवाप्रवाहलाई सहज र सुलभ तुल्याउनुपर्दछ ।

३९. **स्वास्थ्य सेवाप्रवाह** - स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ दफा ११ मा आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाई सम्बन्धी सेवाप्रवाह स्थानीय तहहरूबाट हुने व्यवस्था छ । परीक्षण गरिएका स्थानीय तहले आफ्नो तर्फबाट थप जनशक्ति र स्वास्थ्यकर्मी व्यवस्था नगरेको, १ स्थानीय तहले निःशुल्क औषधि उपलब्ध नगराएको, ७ स्थानीय तहले स्वास्थ्य संस्थाको भवन निर्माण एवं पूर्वाधारमा थप लगानी नगरेको, १५ स्थानीय तहले स्वास्थ्य संस्थामा अन्तरङ्ग लगायतका अन्य सेवाहरूको शुरुवात नगरेको विवरण प्राप्त भएको छ । स्वास्थ्य संस्थाको स्तरानुसारको निःशुल्क औषधि वितरण सम्बन्धमा सेवाग्राहीलाई सोधिएकोमा निःशुल्क औषधि सबैले पाउँछन् भन्नेमा ३७ प्रतिशत, एक दुई औषधिमात्र निःशुल्क पाइन्छ



भन्नेमा ३८ प्रतिशत, औषधि नै पाइने भन्नेमा ४ प्रतिशत तथा आफैले किन्नुपर्छ भन्नेमा १६ प्रतिशतको जवाफ पाइएको छ । यसबाट कतिपय व्यक्तिलाई सरकारी निकायबाट निःशुल्क औषधि पाइन्छ भन्ने जानकारी पनि नभएको देखिन्छ । नेपाल सरकारले अपेक्षा गरे अनुसार स्वास्थ्य संस्थाहरूको पूर्वाधार नरहेको र स्थानीय तहले सीमितमात्रामा लगानी गरेको, उपचारको लागि उपकरण तथा निःशुल्क औषधि पर्याप्तमात्रामा नरहेको देखिन्छ । स्थानीय स्रोत साधनको व्यवस्था गरी आफ्नो अधिकार क्षेत्र अन्तर्गतको आधारभूत स्वास्थ्य सेवाप्रवाह गर्नुपर्दछ ।

४०. **सामाजिक सुरक्षा भत्ता** - स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ मा संघ तथा प्रदेश कानूनको अधीनमा रही सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको कार्यान्वयन, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन र ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा असहायको लगत अद्यावधिक, परिचयपत्र वितरण, सामाजिक सुरक्षा तथा सुविधाको व्यवस्थापन तथा वितरण गर्ने प्रावधान रहेको छ । सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण प्रक्रिया सम्बन्धमा स्थानीय बासिन्दालाई प्रश्न गर्दा ५९ प्रतिशतले बैङ्क मार्फत, १ प्रतिशतले भेला आयोजना गरेर, ४० प्रतिशतले कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधि मार्फत नगदै वितरण गरेको भन्ने जवाफ दिएका छन् । सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउने सूचीमा नक्कली तथा दोहोरो लाभग्राही भए नभएको सम्बन्धमा सोधपुछ गर्दा १० प्रतिशतले छन्, ४७ प्रतिशतले छैनन्, १८ प्रतिशतले सुनेको छैन तर होलान् भन्ने जवाफ दिएका छन् भने २६ प्रतिशतले थाहा छैन भन्ने जवाफ दिएका छन् । स्थानीय बासिन्दाले समेत सामाजिक सुरक्षा भत्तामा दोहोरो र नक्कली लाभग्राही रहेको आशंका व्यक्त गरेका सन्दर्भमा लाभग्राहीको तथ्याङ्क अद्यावधिक गरी बैङ्किङ्ग माध्यमबाट भत्ता वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्ने देखिन्छ ।

४१. **फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा वातावरण अनुकुलन**- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ दफा ११ मा स्थानीय स्तरमा सरसफाई तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने प्रावधान रहेको छ । परीक्षणका लागि छनौट गरिएका १४ स्थानीय तहले फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्न निर्देशिका, योजना एवं कार्ययोजना नबनाएको, १३ स्थानीय तहले ल्याण्डफिल्ड साइट र १३ स्थानीय तहले ढलको व्यवस्था नगरेको, ५ स्थानीय तहले नगर/बजार/बस्तीक्षेत्रमा सार्वजनिक शौचालयको व्यवस्था गरेको देखिएन । स्थानीय तहले वन, जङ्गल, वन्यजन्तु चराचुरुङ्गी, जल उपयोग, वातावरण, पर्यावरण तथा जैविक विविधता व्यवस्थापन गर्ने प्रावधान रहेपनि नमूना छनौटमा परेका स्थानीय तहबाट यस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गरेको जानकारी प्राप्त भएन । सञ्चालन भएका केही कार्यक्रम पनि तालिम गोष्ठीमा मात्र सीमित रहेको देखिन्छ ।

जनस्वास्थ्यमा जोखिम कम गर्न तथा वातावरण र सरसफाइलाई उचितस्तरको बनाउन ल्याण्डफिल्ड साइट, ढल, सार्वजनिक शौचालय तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी निर्देशिका, कार्ययोजना तयार नगर्नुले तथा जलवायु अनुकुलन कार्यक्रम सञ्चालन नगर्नुले स्थानीय तहले वातावरण संरक्षणतर्फ उचित ध्यान दिएको देखिएन । अतः स्थानीयस्तरमा वातावरण अनुकुल बनाउनका लागि फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी निर्देशिका/कार्ययोजना तर्जुमा गरी नगर, बजारबस्ती क्षेत्रमा ढलको व्यवस्था तथा सार्वजनिक शौचालयको उचित प्रबन्ध गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

४२. **सार्वजनिक सुनुवाइ** -स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ७८ को उपदफा १५ (मा हरेक स्थानीय तहले सार्वजनिक सेवाप्रवाहलाई पारदर्शी, उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउन सार्वजनिक परीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाइ जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गरी वित्तीय जवाफदेहितालाई प्रभावकारी बनाउने व्यवस्था छ । छनौटमा परेका १९ मध्ये १२ स्थानीय तहले अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा सार्वजनिक सुनुवाइ सम्बन्धी छुट्टै कार्यविधि तयार नगरेको, ७ स्थानीय तहले सार्वजनिक सुनुवाइ वा सामाजिक परीक्षण गरेको देखिएन । स्थानीय तहको वडा तथा टोलमा सार्वजनिक सुनुवाइ भए नभएको सम्बन्धमा स्थानीय बासिन्दालाई सोधिएकोमा सार्वजनिक सुनुवाइ भएको छ भन्नेमा ४० प्रतिशत, छैन भन्नेमा ४२ प्रतिशत र

मलाई थाहा छैन भन्नेमा २८ प्रतिशतको मुद्दा रहेको छ । अनुगमन, मूल्याङ्कन सम्बन्धी कार्यविधि नभएको एवं नियमित रूपमा सार्वजनिक सुनुवाइ गर्ने नगरेकोले स्थानीय तहको काम कारबाही पारदर्शी, उत्तरदायी र जवाफदेही नभएको पाईयो । अतःस्थानीय तहहरूले प्रचलित कानून बमोजिम आफ्ना काम कारबाहीबारेमा नियमित सार्वजनिक सुनुवाइ गर्ने, आयोजनाहरूको नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने र सो सम्बन्धी प्रतिवेदन अद्यावधिक गर्नुपर्दछ ।

४३. **समितिको गठन** - स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा २२ मा गाउँ/नगर सभाले आफ्नो कार्य प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्न नियमावली बनाई लेखा समिति, विधायन समिति, सुशासन समिति लगायत आवश्यकता अनुसार अन्य समिति र विशेष समिति गठन गर्नसक्ने व्यवस्था छ । नमूना छनौटमा परेका १९ स्थानीय तहमध्ये ८ स्थानीय तहमा लेखासमिति, ३ स्थानीय तहमा विधायन समिति र ७ स्थानीय तहमा सुशासन समिति गठन भएको देखिएन । गठन भएकोमा पनि समितिहरूले सकृय रूपमा कार्य गरेको पाइएन । स्थानीय तहले समिति गठन नगर्दा स्थानीय कार्यपालिकाले गर्ने कामको नियमन गर्न समस्या हुने भएकाले स्थानीय तहहरूले कानूनमा व्यवस्था गरी विभिन्न समिति गठन गरी स्थानीय तहको काम कारबाहीलाई प्रभावकारी तुल्याउनुपर्दछ ।
४४. **संस्था र सहकारी दर्ता एवं नियमन**- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ बमोजिम स्थानीय तहले संघ र प्रदेश कानूनको अधिनमा रहेर संघ, संस्था दर्ता तथा नवीकरण गर्नुपर्नेमा ११ स्थानीय तहले संघ, संस्था दर्ता, नवीकरण, खारेजी वा विघटन सम्बन्धी कानूनको अधिकार र प्रावधानको उपयोग गरेको देखिएन । सोही दफामा सहकारी सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड निर्माण, कार्यन्वयन र नियमन गर्ने, आफ्नो क्षेत्रमा सञ्चालन हुने सहकारी संस्थाको दर्ता, अनुमती, खारेजी र विघटन गर्ने प्रावधान रहेकोमा अध्ययन गरिएका सबै स्थानीय तहले सहकारी सञ्चालनको मापदण्ड निर्धारण गरेको देखिएन भने ५ स्थानीय तहले सहकारी दर्ता नवीकरणको कार्य गरेको देखिन्छ । कानूनले प्रदान गरेको अधिकार बमोजिम कार्य नगर्दा संघ संस्था नवीकरण नगरी सञ्चालन हुने, सहकारीको नियमन नहुँदा कतिपय बचत तथा सहकारी संस्थाहरू बचत सङ्कलन गरी पलायन भएको अवस्था समेत रहेको छ । कानून बमोजिम आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्र सञ्चालित संघ, संस्था र सहकारीहरूको दर्ता, नवीकरण, खारेजी, विघटन नियमन लगायतका कार्यलाई सुदृढ र प्रभावकारी बनाउनुपर्दछ ।
४५. **सेवाप्रवाह**- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ३, ६, ७ र ८ मा स्थानीय तहले स्थानीय तहका वासिन्दालाई प्रवाह गर्नुपर्ने सेवा सम्बन्धमा उल्लेख छ । छनौट भएका स्थानीय तहमा सेवा लिन आएका सर्वसाधारणसँग सेवाप्रवाह लिन स्थानीय तहमा आउँदा कर्मचारीले सेवाग्राहीलाई गर्ने व्यवहार सम्बन्धमा सोधिएकोमा ६३ प्रतिशतले सहयोगी व्यवहार पाएको, १८ प्रतिशतले ढिला सुस्ती हुनेगरेको, १८ प्रतिशतले चिनेजानेको व्यक्तिको पहिला काम हुने गरेको र १ प्रतिशतले मध्यस्थकर्ता मार्फत मात्र काम हुने गरेको जवाफ दिएका छन् । स्थानीय तहका वडा प्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरू खोजेको समयमा कार्यालयमा फेला पर्दछन् कि पर्दैनन् भनी सोधिएकोमा ५१ प्रतिशतले फेला पर्दछन्, १० प्रतिशतले फेला पर्दैनन् र ३९ प्रतिशतले आंशिकरूपमा भेटिन्छन् भन्ने जवाफ दिएका छन् । स्थानीय तहले पछिल्लो २ वर्षमा गरेको विकास वा सुधारको क्षेत्रबारे सोधिएकोमा पहिलो सडक, दोस्रो स्वास्थ्य, तेस्रो सामाजिक सुरक्षा र चौथो सिँचाई र खानेपानी क्षेत्रमा काम भएको जानकारी प्राप्त भयो । उल्लिखित आधारमा स्थानीय तहले प्रवाह गरेको सेवा उपर सेवाग्राहीहरू पूर्णरूपमा सन्तुष्ट भएको देखिँदैन । तसर्थ स्थानीय तहले सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्वेक्षणको माध्यमबाट कमजोरी पहिचान गरी सेवाप्रवाहको अवस्थामा सुधार गरिनुपर्दछ ।